

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kütyye, *Târîhu iftîhâli'l-Endelüs* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1415/1994, s. 110, 130-131; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 502-503; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, s. 1, 4-5, 16, 304, 307, 315-318, 326, 328, 332-333, 403-406, 423-424, 535-536, 616-617; a.e. (nşr. İsmâil el-Arabî), *Mağrib* 1411/1990, s. 35, 141-142, 149-150; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VI, 117-118, 529; VII, 7-9, 34-35, 80-81, 265, 321, 369, 411, 416; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 62, 87, 95, 96, 97, 101, 139, 141, 143, 169, 184; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I, 345-346, 350; E. L. Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 141, 215-218, 224, 387-394; II, 30-31; Hâlid es-Sûfî, *Târîhu'l-Arab fi'l-Endelüs*, Bingazi 1980, II, 118, 189, 203-207, 258, 268, 272, 274, 323-324; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, I/1, s. 225, 259-261, 265-267, 294, 298-303, 336, 340-342; A. H. Miranda, "İbn Kâsî", *El²* (İng.), III, 815-816; P. Chalmeta, "Banü Kâsî", a.e., IV, 712-713.

CASİM AVCI

KASİDE

(القصيدة)

Arap, Fars ve Türk şiirinde
en çok kullanılan eski
ve uzun bir form.

Sözlükte "kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek" gibi anlamlara gelen *kasd* kökünden türeyen *kasîde* terim olarak "belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir" demektir. Bir tür olarak ortaya çıkan defa Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan da Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. İçerdiği şekilde belli bir maksatla ve bilinçli olarak söylendikten sonra gözden geçirilip düzeltildiği, mısraları ve vezni sağlam olduğu, on beşten fazla beyit ihtiva ettiği için türe bu adın verildiği kaydedilir (Cevâd Ali, IX, 170-182). Şarkiyatçıların birçoğu, bu türdeki şiirlerin daha sonraki dönemlerde aldığı duruma bakarak kelimenin "kasıt ve garaz" anlamıyla ilgili bulunduğunu, "dilenme ve bağış talep etme şiiri" demek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Mühelhil b. Rebîa, İmruülkays b. Hucr gibi kaside formunu ilk ortaya koyan ve geliştiren şairlerin yüksek tabakadan şahsiyetler oldukları dikkate alındığında bu izahın doğru olmadığı anlaşılar. Daha eski bir terim olan *kasîd* ile kasidenin eş anlamlı sayıldığını söyleyenler bulunduğu gibi Ahfeş el-Evsat ile Nihad M. Çetin gibi bazı âlimler de farklı özelliklere sahip bulunduğunu ifade etmişlerdir (*Lisânü'l-Arab*, "kşd" md.; Çetin, s. 66, 70).

Şairleri tarafından ayrı zamanlarda parça parça söylendiği ve bu şekilde nak-

ledildiği için uzun bir süre dağınık halde bulunan kasideler daha sonraki devirlerde belli bir yapı bütünlüğü kazanarak genelleşmiştir. Arap şiirinde kasidelerin belli esaslara tâbi olmaları, aynı başlangıca sahip bulunmaları, klişeleşmiş tasvir unsurlarıyla benzer ifade tarzlarını içermeleri, konu ve tema seçiminde uyulması zorunlu bir geleneğin yerleşmiş olması gibi özellikler onun uzun bir gelişme dönemi geçirdiğini göstermektedir.

Câhiliye şiirinde iki tür kaside görülür: Birincisi en önemli örneklerini muallakaların oluşturduğu, birden çok konuyu kapsayan uzun ve tam şiirlerdir; kaside denince akla gelenler de bunlardır. İkincisi ise içe doğduğu şekilde nazmedilmiş, Câhiliye hayatını yansıtan, tek konulu kısa kasidelerdir. Arap şiirinde ilk uzun kaside örnekleri milâdî V. yüzyıl şairlerinden Mühelhil (Adî) b. Rebîa et-Tağlibî'de görülür. Kardeşi Küleyb'i Cessâs b. Mürr'e'nin öldürmesi üzerine Mühelhil'in nazmettiği bu uzun kasideler, Bekir ve Tağlib kabileleri arasında kırk yıl süren savaşa yol açmıştır. Regis Blachère, buna dayanarak kaside formunun V. yüzyılın ortalarında Doğu Arabistan'da bu kabileler arasında geliştiğini ve Hîre muhiti vasıtasıyla yayılma imkânı bulunduğunu söyler (*Târîhu'l-edeb*, s. 421 vd.). Uzun kaside formunun tekâmül etmiş şekli İmruülkays b. Hucr'un şiirlerinde görülür. Dostlar ve sevgililerle yaşanmış anılardan izler taşıyan mekânlar ve kalıntıları önünde hâtıraların tazelendiği coşku ile kasideye başlamak (nesîb / teşbîb bölümü), tasvir, medih ve fahr gibi değişik konuları ele almak, klişeleşmiş teşbih ve tasvir unsurları içermek ve belirli uzunluğu korumuş olmak gibi özellikler, onun kasideleriyle olgunlaşıp yerleşerek tür için uyulması zorunlu gelenek durumunu almıştır. Ancak bu öğeler parçalar halinde daha önceki şairlerde de mevcuttu. Nitekim bizzat İmruülkays, İbn Huzâm adlı bir şairi örnek aldığını söyler.

Milâdî VI ve VII. yüzyıllarda klasik dönemini yaşamış olan kaside aruzla yazılır ve iki mısralık beyitlerden oluşur. Kasidenin musarra' adı verilen ilk beytinin her iki mısra ile diğer beyitlerin ikinci mısraları aynı kafiye (revî) olur (aa, ba, ca, da ...). Her beyit cümle yapısı ve anlam bakımından müstakil bir varlığa sahiptir. Bir beyit içerisinde bir fikrin tam ifade edilemeyecek diğer beyitlerle mâna ve i'rab ilgisinin bulunması bir kusur kabul edilmiştir.

Kasidede beyit sayısının yedi - dokuz beyitten az olmaması şart koşulmuşsa da

bunun belirli bir sınırı yoktur. 100 beyti, hatta İbnü'l-Fâriz'ın *et-Tâ'iyye*'sinde olduğu gibi 700 beyti aşan kasideler de mevcuttur. Arap şiirinde kasidelerin genel beyit sayısı 30-120 arasında olmakla birlikte beyit sayısı arttıkça uygun kafiye bulmak zorlaştığından kırk-yetmiş beyit arasındakiler daha makbul sayılmıştır. Klasik Arap şiirinde eski Yunan şiirinde olduğu gibi 1000'i aşan beyitlerle ifade edilen destan teması bulunmadığından bu hacim yeterlidir. İbnü'l-Fâriz'ın *et-Tâ'iyye*'sinde görüldüğü gibi genellikle kasidelerin sanat düzeyi uzunluğu arttıkça azalmaktadır. Seviyeyi düşürmeden 200 beytin üzerinde kaside yazan tek şairin İbnü'r-Rûmî olduğu kaydedilir.

Klasik Arap şiirinde kasideler genellikle ya ilk beyitleriyle veya kafiye harflerine göre sonradan adlandırılır. Kafiyesi lââm olduğundan *Lâmîyyetü'l-Arab* (Şenferâ), *Lâmîyyetü'l-Acem* (Tuğrâî) denilmesi gibi. *Kasidetü'l-bürde*, *el-Kasidetü'l-Münferice* gibi özel adlarla anılan veya *el-Hamriyye*, *et-Tardîyye* gibi konusuna göre isim verilen kasideler de vardır.

Klasik kaside, şairin çöl hayatını şiire yansıtırıp onu şekillendirmesinin bir tezahürü olarak nesîb / teşbîb, tasvir, medih-fahr adlı üç temel bölüme ayrılır. Kasidenin giriş kısmını oluşturan ve daha eski bir dönemde nazmedilmiş aşk neşidelerinden doğmuş olması ihtimalinden söz edilen nesîb / teşbîb bölümünde sevgiliye duyulan özlem dile getirilir. Bu sebeple sevgiliyle yaşanmış hâtıralara yer veren, çöl ve vahalardaki terk edilmiş konak yerleriyle oralarda dağınık vaziyette bulunan, isli ocak taşları, küller, su kabı, testi kırığı, çadır ve kazık izleri gibi kalıntılar aşk ve özlemle yoğrulmuş duygu seli halinde dile getirilir. Şair bunları hatırlayarak ağlar ve ağlatır; tabiat tasvirleri arasında sevgiliden ve onun fizikî güzelliklerinden söz eder. Bu hazin giriş çetin doğa şartlarının, çeşitli sıkıntılarla dolu çöl hayatının şiire yansımasıdır. Ana teması methiye olan kasidelerin çoğu nesîble başlamakla birlikte hamâse, kahramanlık, savaş ve mersiye türü kasideler nesîbe elverişsiz olduğundan bunlarda nesîb bölümü nâdir olarak görülür. Yaptıkları yağma ve baskınlar sırasındaki kahramanlıkları dile getiren Câhiliye devri yağmacı şairlerinin (su'lûk / sa'âlik) kasidelerinde de bu kısım görülmez. Nitekim Amr b. Kûlsûm'un muallakası aşk ve hamriyyât karışımı bir girişle başlar. Ayrıca İbn Reşîk el-Kayrevânî, çöl hayatıyla

ilgisi bulunmayan şehirli şairlerin sırf geleneğe uyarak çöllerdeki eski konak yerleri ve kalıntılarından, oralarda yaşanmış aşklardan söz ederek kasideye başlamalarını anlamsız bulur (*‘Umde*, I, 226). Muallakaların hemen hemen tamamı gibi Kâ'b b. Zühre'nin Hz. Peygamber'i metlemek için yazdığı *Bânet sü'âd* kasidesi de nesîble başlar.

Nesîb bölümünde şair anılar diyarından ayrılarak devesinin veya atının üzerinde çöl yolculuğuna çıkar. Tasvir bölümünde bu yolculuğu ayrıntılarıyla anlatır. Devesini veya atını bütün özellikleriyle tanıtır; yolculuğu sırasında rastladığı yaban hayvanlarını tasvir eder. Bazan yolculukta mâruz kaldığı aşırı sıcaklık, kızgın çöl, susuzluk, sıkıntılar, baştan geçen olaylar, içki âlemi, şimşek, yıldırım, fırtına ve sağanaklar gibi tabiat hadiseleri, hayvan otlakları, vahalar, avcılarla av köpeklerinin yaban hayvanlarıyla mücadelesi ve bu sırada karşılaşılan tehlikeler dile getirilir.

Kasidenin şiir değeri taşıyan zengin kısımları nesîb ve tasvir bölümleri olmakla birlikte esas amaç medih kısmıdır. Burada kasidenin kendisine takdim edildiği kişi cömertlik, asalet, dürüstlük, vefakârlık, kahramanlık gibi doğuştan sahip olunan erdemlerle övülür. Bu vesileyle bazan memdûhun düşmanları da bu vasıfların zıtlarıyla hicvedilir. Ancak bazı şairler, övdükleri kimselerin kahramanlıklarını daha iyi yansıttığını düşünerek düşmanlarını da korkaklıkla değil cesaretle niteler. Bu şairlere "şuarâü'l-insâf" adı verilir. Genellikle methiye bölümünü tamamlayıcı nitelikte olan fahiyye kısmında şair kendisinin ve kabilesinin erdemlerinden, şiir sanatındaki ustalığından söz eder, dilini keskin kılıçlara benzetir.

Şairler, dinleyicilerin ilk karşılaştıkları kısmın onların üzerinde güzel bir etki bırakmasını istediğinden kasidelerin matla' denilen başlangıç beytine çok önem vermişlerdir. Edebiyat eleştirmenleri kasidenin ilk beytinin birinci mısraı (şatr) ile ikinci mısraı arasında uyum ve anlam birliği olmasına, matlân kasidenin konusuyla münasebetine dikkat etmişlerdir. Kaside bir üzüntüyü anlatmak için yazılmışsa bu hususun ilk beyitten itibaren haber verilmesini daha uygun görmüşler, tebrik ve övgü için ise uğursuzluk çağrıştıracak ifadelerle şiire başlanılmasını iyi karşılamamışlardır.

Usta bir şair, nesîbden methe geçiş yaparken okuyucuya konunun değiştiğini sezdirmez; her iki konu arasında bir iç içeliğin ve uyumun bulunmasına özen

gösterir. Buna tehallus / hüsn-i tehallus / berâat-i tehallus denir. Ancak Câhiliye şairlerinin çoğu, ("de'zâ, fede'hâ" şimdi bunları bırak da...) gibi ifadelerle kasidenin giriş kısmını keserek asıl konuya sürpriz bir şekilde intikal yolunu (iktizâb üslûbu) seçmişlerdir.

Zihinlerde kalan en son mâna olduğundan edebiyat eleştirmenleri kasidenin sonunun (hâtme) okuyucu üzerinde önemli bir etkisi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Genellikle Câhiliye şairleri kasidelerini hayat tecrübelerinin bir özeti mahiyetindeki hikmetli sözlerle bitirmişlerdir (bk. İN-TİHÂ). Konunun devam ettiği izlenimi içinde ansızın kesiliveren hâtimeler de vardır. Başta muallakalar olmak üzere Câhiliye kasidelerinin ana bölümlerinin temel çizgileri bu şekildedir. Diğer Câhiliye kasideleri edep, tasvir, kahramanlık gibi genellikle tek konulu müstakil parçalar halindedir.

Câhiliye döneminde kasidelerini uzun süre bitirmeyip tekrar tekrar gözden geçiren, üzerinde düşünen, eksik bulduğu yerleri tamamlayan, beğenmediği kısımları düzelten, böylece onları eksiksiz bir şekilde dinleyicilere sunmak için uzun süre bekleten şairler de vardır. Bu tür kasidelere "haviyyât, mukalledât, münekkâhât, muntekayât, muhkemât" gibi adlar verilmiştir. Arap edebiyatının en meşhur kasideleri *el-Mu'allakât*, *el-Mufaḍḍaliyyât*, *el-Aşma'ıyyât* ve *Cemheretü eş'âri'l-'Arab* gibi şiir mecmualarında toplanmıştır.

İslâm'ın ortaya çıkışı kasidelerin nazım biçiminde ve özellikle ele alınan temalar bakımından bazı değişikliklere sebep oldu. İslâmiyet'ten sonra daha çok dinî-ahlâkî şiirlerle gazâ ve kahramanlık kasidelerine ağırlık verildi. Câhiliye tarzı kaside geleneği de Emevîler ve Abbâsîler zamanında bazı yeniliklerle birlikte hemen hemen aynen devam etti. Bu devirlerde "recez"le musanna kasideler yazanlar, bedevî kasidesini taklide çalışanlar, Ebû'l-Atâhiye gibi nesîbleri de fazlaca kısaltanlar, hükümdarların savaşlarını ve av şölenlerini tasvir edenler, mübalağa yapan mersiyeçiler, dinî, hakîmâne yahut tamamıyla süfiyâne bir vadiye yönelenler, Ebû'l-Alâ'nın *Lüzûmiyyât*'ında olduğu gibi edep, zühd ve hikmet konularına bağlı kalanlar, siyasî veya ferdî hicivciler, büyük millî felâketler yahut zaferler hakkında mersiye veya destan tarzında kaside tertip edenler oldu. Bu tür yeniliklere rağmen İmru'ülkays'ın muallakasıyla şekillenen klasik kaside geleneği asırlar bo-

yu Arap şiirine damgasını vurmuştur. Daha sonraki dönemlerde bu tarzın dışına çıkan şairler olmuşsa da çoğunluk geleneğe bağlı kalmıştır. İbn Kuteybe, kadîm kaside geleneğini anlatıp buna uymanın zorunluluğuna göre çekerklen aynı zamanda değişen şartlarla, gelişen zevklerin tesiriyle doğan bir eski-yeni ihtilâfının hareket noktalarını da aksettirmiştir. İbn Kuteybe yeni şairlerin, kadîm kaside geleneğine harfiyen uymalarını zorunlu görürken (*eş-Şi'r ve's-su'arâ*, s. 18-19) İbn Reşîk, şehirli şairlerin mecazi ifadeler dışında şiirlerinde bu geleneği sürdürmelerini anlamsız bulur (*el-'Umde*, I, 226). İbn Kuteybe gibi eleştirmenlerin geleneği sürdürme konusundaki sert hükümlerine rağmen Ebû Nuvâs, Ebû'l-Atâhiye ve Mütenebbî gibi kasidenin iç yapısını arzu ve mizaclarına göre değiştirenler de kendilerini kabul ettirebilmişlerdir (Çetin, s. 74). Memlûkler dönemi şairlerinden bazıları geleneğin dışına çıkarak kasidelerine Allah'a hamd ve Peygamber'e salâtü selâmla başlamış, birçokları kasidelerini Peygamber'in adıyla bitirmişlerdir.

Modern Arap edebiyatında Matrân, Tâhâ Hüseyin, Ahmed Zeki Paşa, Muhammed Hüseyin Heykel, Akkâd, İbrâhim Abdülkâdir el-Mâzinî gibi özellikle Batı'da tahsil görmüş edebiyatçılar, eski kaside yapısına baş kaldırarak Ahmed Şevki gibi eski geleneği sürdürenleri eleştirmişlerdir. Bu çağrı yeni şairler üzerinde de etkili olmuştur. Arap edebiyatında günümüz anlayışına göre ister eski şiirde olduğu gibi aynı aruz vezniyle yazılmış ve tek bir kafiyeyle sahip olsun, ister farklı vezin ve kafiyeleden oluşsun ya da tamamen vezin ve kafiye yoksun bulunsun sanat değeri olan her şiir bir tür kaside kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kşd" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 671; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1175-1176; Cumahî, *Tabakâtü's-şu'arâ* (nşr. Muhammed Süveyd), Beyrut 1998, s. 29; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ* (nşr. Müfid M. Kumeyhâ), Beyrut 1981, s. 17 vd.; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1383/1963, I, 226; Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meşellû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hüfî - Bedevî Tabâne), Riyad 1404/1984, III, 96 vd., 121 vd.; Necîb M. el-Behbîti, *Târîhu's-şu'arâ* (nşr. M. el-Behbîti), Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), s. 47-55; Blachère, *Târîhu'l-'edebe*, s. 421-427; Ahmed Bedevî, *Üsûsü'n-naḳdi'l-'edebe*, Kahire 1964, s. 296-345; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IX, 169-189; Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 66, 70 vd.; Mustafa Sâdık er-Râfîi, *Târîhu âdâbi'l-'Arab*, Beyrut 1394/1974, III, 27-29; Yahyâ el-Cübûri, *eş-Şi'rü'l-câhili*, Beyrut 1982, s. 241-258; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-'edebe*, I, 84-85; Brockelmann, *GAL* (Ar.),

I, 58-61; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fî târîhi'l-'edebl-'Arabî*, Beyrut 1986, I, 137-140; Ahmed Fevzî, *el-Hareketü 'ş-şî'riyye zemene'l-Memâlik*, Beyrut 1986, s. 403-413; I. Goldziher, *Klasik Arap Literatürü* (trc. Azmi Yüksel – Rahmi Er), Ankara 1993, s. 19-20; Süleyman Tülüçü, "Arap Edebiyatında Kaside", *İslâm Düşüncesi*, II/6, İstanbul 1968, s. 363-366; G. J. H. Van Gelder, "Bid'âyâtü'n-nazar fi'l-kaşide" (trc. İsmâ Behiy), *Fuşûl*, VI/2, Kahire 1986, s. 11-33; Hüseyin Cum'a, "el-İntimâ' ve zâhîretü'l-kiyam fi'l-kaşideti'l-Câhiliyye", *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, III/11, Dübey 1995, s. 37-53; Abdurrahman Ismâîl, "el-Unvân fi'l-kaşideti'l-'Arabiyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmî'atü Melik Su'ûd*, VIII, Riyad 1416/1996, s. 37-59; F. Krenkow, "Kaside", *İA*, VI, 388-389; a.mlf. – [G. Lecomte], "Kaşida", *EP* (İng.), IV, 713-714.

HÜSEYİN ELMALI

□ FARS EDEBİYATI. İlke ve kuralları bakımından büyük ölçüde Arap edebiyatının etkisi altında bulunan İran edebiyatında kaside, İslâmî dönemde doğan yeni İran edebiyatıyla birlikte III. (IX.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, lirik yanı daha ağır basan bir şiir türü olarak VI. (XII.) yüzyılda en parlak dönemine ulaşmıştır. İran kasidesi Tâhirîler ve Saffârîler gibi İran kökenli devletlerin saraylarında geliştirdi, özellikle Sâmanîler döneminde olgunluk çağına erişti. Arap hâkimiyetinden henüz kurtulan ve eski geleneklerini yaşatmak isteyen bu hükümdarlar, hatta emîr ve vezirler kendilerini etrafa tanıttakları şiirlere ihtiyaç duyduklarında Emevî ve Abbâsî hükümdarlarının yaptıkları gibi saraylarında şair bulundurmaya başladılar.

İran edebiyatında kasidesi günümüze kadar gelen en eski şair Sâmanî sarayında yaşayan, şekil ve muhteva bakımından kasideyi olgunlaştırdığı kabul edilen Rûdekî'dir (ö. 329/940-41). Onu Dakikî, Lebîbî-i Horasânî, Gaznelî Mahmud ve oğlu Mesud döneminin şairlerinden Zeynebî-i Alevî, Behrâmî-i Serahsî, Menşûrî-i Semerkandî, Ferruhî-i Sîstânî, Mes'ûdî-i Gaznevî, Unsûrî, Minûcihrî-i Dâmegânî takip eder. Gazneliler devri şiir üslûbu VI. (XII.) yüzyıl şairlerinin üslûbunu etkilemiş, zamanla konular da çeşitlenmiştir. Nitekim Gaznelî Mahmud'un Hint fetihlerine katılan Ferruhî, kasidelerine konu olarak ordunun haşmeti ve hareketini parlak bir şekilde tavsir ettiği seferleri almıştır. Evhadüddîn-i Enverî üslûbuyla daha önceki şairleri geçmeyi başardı. Ayrıca kasidenin içine dönemin ilimleri de girmeye başladı ve böylece yeni bir üslûp doğdu. Kuzeybatı İran'da yetişen Katrân-ı Tebrîzî, Fekî-i Şîrvânî, Mücîrüddîn-i Beylekânî ve

Hâkânî-i Şîrvânî bu üslûbun en önemli temsilcileridir.

Selçuklular devrinde Muizzî, Enverî, Hâkânî, Nizâmî-i Gencevî; Hârizmşahlar sarayında Senâî, Reşidüddin Vatvât, Cemâleddîn-i İsfahânî, Zahirî-i Fâyâbî gibi şairler devrin üstatları olarak öne çıkmışlardır. Daha sonra Moğol ve Timurîlular döneminde Meccüddîn-i Hemger-i Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Selmân-ı Sâvecî bu vadiye ün kazanmıştır. Safevîler devrinde Hint üslûbunun gelişmesi yanında muhteva, konum ve şiirde kullanılan kelimeler yönünden birtakım yenilikler görülür. Urî-i Şîrâzî, Kelîm-i Kâşânî ve Sâib-i Tebrîzî bu dönemin ünlü kasidecilerinden sayılmaktadır. Irâk-ı Acem'de yeni bir hüviyete bürünen kaside İsfahan ve Hemedan'da Kıvâmî-i Râzî, Refi'üddîn-i Lünbânî, Kemâleddîn-i İsfahânî, Şerefeddîn-i Şefre ve gibi şairlerle birlikte yeni konular, yeni düşünce ve teşbihler kazanmıştır.

Moğollar devrinde gerileyen kasidecilik daha çok ikinci derecedeki saraylarda tutunmaya çalışmış ve Fars'ta Salgurlular, Kertler, Celâyirîler gibi küçük devletlerde itibar görmüştür. Bu dönem kasidecileri arasında Meccüddîn-i Hemger-i Şîrâzî, Emîr Hüsrev-i Dihlevî gibi şairleri anmak gerekir. Kasidenin yeniden parlaması Kaçarlar dönemine rastlamaktadır. Kaçar hükümdarlarının özel kasidecileri arasında Sabâ-yı Kâşânî, Mahmûd Hân-ı Meliküşşuarâ Kâşânî gibi isimler sayılabilir. Bu şairler eskilerin izinden giderek kasidelerinde Moğol istilasından önceki dili kullanmaya çalıştılar. Bu tür, İran'da meşrutîyetin ilânından sonra Meliküşşuarâ Bahâr tarafından devam ettirilmiş, daha sonra giderek önemini yitirmiştir.

İran edebiyatında övgü amacıyla yazılan kasidenin kuruluş şekli genel olarak şöyledir: Aşk ve sevgiliden bahsediliyorsa nesib veya tegazzül, bunun dışında başka bir konu işleniyorsa teşbib adı verilen giriş bölümüyle başlanır. Şair bazan teşbib veya tegazzül bölümü olmadan doğrudan methe geçer. Bu tür kasideye kasîde-i mahdûd denir. Medih kasidesinde şiiri memdûha dua ihtiva eden beyitlerle bitirmek âdettendir. Kasidenin bu bölümüne de şerîta (hüsn-i makta') adı verilir. Kasidenin en güzel beytine beytül-kasid denir. Nesib veya teşbib bölümünden asıl konuya geçiş yaparken söylenen beyte de tehallus ya da güriz adı verilmektedir.

Kasidenin beyit sayısı konunun önemi-ne, seçilen kafiye ve şairin sanat gücüne bağlıdır. Beyit sayısı yedi-yirmi beş

arasında değişmekle birlikte yetmiş-seksen beyit, hatta daha uzun kasideler de vardır. Meselâ Ferruhî'nin Sûmenât seferini anlatan meşhur kasidesi 175 beyit, Kaânî'nin Hz. Ali'nin menkıbeleri ve Hayber'in fethi hakkındaki kasidesi 337 beyit uzunluğundadır. Kasidede beyit sayısının âzami haddi için bir sınır yoktur. Bu şekildeki uzun kasidelere kaside-i mutavvel denir. Uzun kasidelerde kafiye bulma zorluğu, kaside şairlerini bir kelimeyi iki ya da üç defa kafiye olarak kullanmak zorunda bırakmıştır. Ancak usta şairler aynı kelimeyi tekrarlamamaya özen göstermişlerdir. Uzun kasidelerde âhengi canlandırmak ve başka bir konuya geçmek amacıyla kasidenin matla' beytiyle kafiye bir ya da birkaç beyit söylenmiştir ki buna tecdîd-i matla' denir. Tecdîd-i matla'nın bir kasidede birkaç defa yapılması da uygun görülmüştür. Kâânî ve Hâkânî'nin kasidelerinde bunun dört beş örneğine rastlanmaktadır. Fars edebiyatında kasideler teşbib bölümünde ele alınan konuya göre bahâriyye, hazâniyye, şairin kasidede işlediği konuya göre methiyye, şekvâiyye, hicviyye gibi adlar alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Kays, *el-Mu'cem fî me'âyihi eş'ârî'l-'Acem*, Tahran 1327 hş., s. 419-420; Safâ, *Edebiyyât*, V/1, s. 606-610; a.mlf., *Genc-i Sühan*, Tahran 1339 hş., I, 48-59; Meliküşşuarâ Bahâr, *Şî'r der İrân*, Tahran 1333 hş., s. 47; İhsan Yârşâtr, *Şî'r-i Fârsî der 'Ahd-i Şâhrûh*, Tahran 1334 hş., s. 197-200; Zeynelâbidin Mütemmen, *Tehavvül-i Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1339 hş., s. 7-16; Zehrâ-yi Hânlerî [Kiyâ], *Ferheng-i Edebiyyât-i Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 398; Celâleddin Hümmâî, *Fünûn, Belâgât ve Şanâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1354 hş., s. 102-115; F. Krenkow, "Kaside", *İA*, VI, 388-389; C.-H. de Fouchécour, "Kaşida", *EP* (İng.), IV, 714-715; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXXVIII, 333.

MEHMET VANLIOĞLU

□ TÜRK EDEBİYATI. Anadolu'da XIV. yüzyılda oluşmaya başlayan divan edebiyatı Arap ve İran edebiyatlarının nazım şekillerini kabul ederken konu yönünden eski koşuklara benzeyen kasideyi de kolaylıkla benimsemişti. Türkler'in müslüman olmadan önceki ozanlarının, hakanları yahut beyleri övmek için kopuz eşliğinde söyledikleri koşuklarla kaside arasında muhteva yönünden fazla fark görülüyordu. Türk edebiyatında ilk örnekleri XIV. yüzyılda yazılmaya başlanan kasidelerin Türk beyliklerinin ileri gelenleri hakkında düzenlenmiş olmasıyla ilk mükemmel örneklerin ortaya çıktığı XV. yüzyılda sultanlar ve devlet büyüklerine ithafen yazılmaya başlanması koşuk gelene-